

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

V međunarodni naučni skup
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5th International Scientific Conference
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA
I REHABILITACIJA *danas*
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

zbornik radova
proceedings

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

V međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

The Fifth International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Zlatibor, September, 24-27. 2011.

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2011.

Belgrade, 2011

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova
Proceedings

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

Izdavač/Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
Visokog Stevana 2, 11 000 Beograd
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača/For publisher:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici:

Prof. dr Nenad Glumbić, Doc. dr Vesna Vučinić

Štampa/Printing:

AKADEMIJA

Beograd

Tiraž/Circulation: 300

ISBN

SOCIJALNI RAD I INKLUZIJA DECE SA POSEBNIM POTREBAMA U PREDŠKOLSKE USTANOVE

Ana Gavrilović

Univerzitet u Banja Luci, Fakultet političkih nauka

Aleksandar Jugović

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Ovaj rad analizira uloge i značaj socijalnog rada u procesu inkluzije dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove. U tekstu se primenjuju metoda analize sadržaja i statistička metoda. U radu se pokazuju ključni ciljevi, principi i sadržaj socijalnog rada u predškolskim ustanovama. Rad analizira specifične uloge profesije socijalnog radnika u kontekstu socijalnog rada u zajednici sa decom sa posebnim potrebama i njihovim porodicama. Glavni zaključak je da socijalni rad predstavlja veoma važan deo multiprofesionalnog pristupa u procesu inkluzije dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove.

Ključne reči: socijalni rad, predškolske ustanove, deca sa posebnim potrebama, porodica, inkluzija.

UVOD

Za više od jednog veka postojanja u svetu i više od šezdeset godina postojanja u našoj zemlji, socijalni rad je postao prepoznatljiv deo društvene reakcije na socijalne probleme. Kao profesija, socijalni rad podrazumeva obuku kojom se usvajaju stručna znanja, etika, metode, tehnike i veštine za rad sa pojedincima, porodicama i društvenim grupama. Po svom karakteru, socijalni rad je društvena delatnost, a predmet njegovog delovanja su socijalne potrebe, socijalni problemi, društvene devijacije, socijalne promene i socijalni razvoj (Milosavljević & Brkić, 2005). Socijalni rad je povezan opštim vrednostima, a kako se od svog nastanka odvija u nekom institucionalnom okviru, njega oblikuju i ideološki i politički i normativno-pravni činioци vladajućih struktura u društvu (Howe, 1997; Payne, 2001; Milosavljević, 2009).

Savremeni socijalni rad nadrastao je sistem socijalne zaštite i prisutan je u drugim sistemima socijalne sigurnosti, zdravstvu, obrazovanju (Milovanović, 2000). Kao deo ostvarivanja socijalne funkcije predškolskih ustanova (pored vaspitno-obrazovne i preventivno-zdravstvene) socijalni rad je u Evropi i Srbiji postao važna delatnost unutar ovih ustanova (Gavrilović, 2006-1; Gavrilović, 2006-2). Socijalnu funkciju predškolskih ustanova čini i potreba pružanja odgovarajuće zaštite dece izložene raznim oblicima rizika, a posebno zaštita dece sa posebnim potrebama (Gavrilović, 1995; Gavrilović, 2007). Naučni cilj rada je da objasni značaj i uloge socijalnog rada u inkluziji dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove. U radu se koristi metoda analize sadržaja i statistička metoda.

CILJEVI, PRINCIPI I SADRŽAJ SOCIJALNOG RADA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA

Postojanje potrebe za zbrinjavanjem male dece za vreme radnih obaveza njihovih roditelja jeste osnovni uzrok nastanka, trajanja i razvoja predškolskih ustanova već više od dva veka (Gavrilović, 2001). Socijalna funkcija predškolskih ustanova ogleda se u potrebi da one obezbede deci socijalnu sigurnost, približno ujednačavanje uslova za razvoj i stvara-

nje jednakih šansi na startu u procesu obrazovanja i vaspitanja (Gavrilović, 1998). U tom smislu osnovni ciljevi socijalnog rada u predškolskim ustanovama jesu:

- doprinos socijalnoj sigurnosti i stabilnosti porodice;
- doprinos ostvarivanju socijalnih prava i pravde za decu;
- prevencija socijalnih problema dece na najranijem uzrastu;
- mobilizacija odgovarajućih društvenih oslonaca za razvoja deteta i uticanje na njihovo usklađeno delovanje; itd.

Principi socijalnog rada u predškolskim ustanovama jesu *univerzalnost* prioriteta dece u obezbeđivanju uslova za njihov razvoj, *ravnopravnost* u pogledu zadovoljavanja vaspitno-obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, kulturnih i drugih potreba dece, *selektivnost* strategije identifikovanja potreba roditelja i porodica za raznim modalitetima dnevne brige o deci predškolskog uzrasta, *prilagodljivost* unutrašnje organizacije i dnevnog ritma života u ustanovi, *javnost* rada i stalna koordinacija rada sa roditeljima i vaspitačima.

Sadržinu socijalnog rada u predškolskoj ustanovi čine tri osnovne grupe poslova:

- 1) preventivni, socio-terapijski, savetodavni i neposredan terenski rad povodom posebnih pojava i slučajeva;
- 2) animacija i organizacija socijalno-humanitarnih aktivnosti zasnovanih na uzajamnosti ljudi u pomoći i samopomoći i
- 3) analitičko-istraživački, edukativan i javno-informativan rad u odnosu na kompleks socijalnih potreba.

DECA SA POSEBNIM POTREBMA U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA U SRBIJI

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju (u daljem tekstu: Zakon) u Srbiji koristi pojam „deca sa smetnjama u razvoju“, ne precizirajući o kojim se smetnjama radi. Kako postoji čitava skala razvojnih smetnji, jasno je da se pod ovim pojmom podrazumevaju sva deca sa smetnjama u razvoju.

Deca sa smetnjama u razvoju ostvaruju pravo na predškolsko vaspitanje i obrazovanje u: 1) vaspitnoj grupi; 2) u vaspitnoj grupi uz dodatnu podršku i individualni vaspitno-obrazovni plan; i 3) u razvojnoj grupi, na osnovu individualnog vaspitno-obrazovnog plana. Predškolska ustanova koja je upisala dete sa smetnjama u razvoju može da utvrdi potrebu za pružanjem dodatne obrazovne, zdravstvene ili socijalne podrške i u tom slučaju upućuje zahtev interesornoj komisiji za procenu tih potreba.

U predškolskim ustanovama u Srbiji princip inkluzije je pravilo, a odstupanja od njega čine se samo u onim slučajevima u kojima je formiranje posebnih vaspitnih grupa najbolji interes ove dece. Istraživanje (Mojić i drugi, 2008) u Vojvodini pokazalo je sledeće stanje (Tabela 1):

Tabela 1 – Broj dece sa posebnim potrebama u predškolskim ustanovama (PU) u Vojvodini u 2007/2008 godini.

Ukupan broj dece sa posebnim potrebama u PU	Broj dece u redovnim vaspitnim grupama	Broj dece u specijalnim vaspitnim grupama	Broj specijalnih vaspitnih grupa
426	390	36	6

Izvor: Sekretarijat za demografiju, porodicu i društvenu brigu o deci Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad.

Od 426 dece sa posebnim potrebama, 390 ili 91,5% je u redovnim vaspitnim grupama, a samo 36 ili 8,5% je u specijalnim. U specijalnim vaspitnim grupama je po šestoro dece

što je za 25% manje od broja koji utvrđuje normativ (8). Posmatrano po ustanovama, od 44 ustanove - 37, ili 84, 09% ima decu sa posebnim potrebama, a samo osam ili 18,18% u školskoj 2007/08. godini nisu imale takvih potreba.

ULOGE I ZADACI SOCIJALNOG RADA

Pravilnik o osnovama programa socijalnog rada u predškolskim ustanovama definiše brojne uloge i zadatke socijalnog radnika prema deci sa posebnim potrebama (Gavrilović, 1995; Gavrilović, 1998).

Socijalni radnik vrši ranu identifikaciju hendikepirane dece na području koje pokriva predškolska ustanova u pogledu broja i vrsta, kao i sistematski kućni obilazak porodica u kojima žive hendikepirana deca radi utvrđivanja životnih uslova i potreba i mogućnosti za podrškom. Prema potrebama socijalni radnik razvija individualni, porodični i specifičan grupni socio terapijski rad u cilju uspostavljanja osnova za skladan porodični položaj hendikepirane dece. Socijalni radnik utvrđuje, mobilize i koordinira anagažovanje svih službi, kao i nacionalnih izvora prihoda kako bi približio hendikepirano dete i njegovu porodicu najvišem stepenu korišćenja službi za rane intervencije. On treba da razvija i usmerava saradnju između roditelja i profesionalaca u svim varijantama pružanja usluga, a naročito u razvoju specijalizovane i sistematske stručne pomoći porodicama sa teško i teže ometenom decom predškolskog uzrasta.

Pored ovoga, socijalni radnik ima uloge da:

- organizuje rad sa roditeljima u cilju prevazilaženja patrijarhalnog shvatanja porodice i sredine i prihvatanja invalidnog deteta;
- podstiče roditelje i starije članove porodice da prisustvuju različitim edukacijama koje se tiču vaspitanja i socijalizacije dece;
- izrađuje planove rada sa roditeljima i porodicama dece sa specifičnim problemima;
- na zahteve porodica pruža im posebne usluge u granicama svoje kompetencije;
- pomaže ostalim strukama u razumevanju prirode i značaja uticaja specifičnih kulturnih i društvenih iskustava na hendikepirano dete u porodici i zajednici;
- učestvuje u ostvarivanju koordinacije i kooperacije među društvenim službama koje se bave decom sa smetnjama u razvoju;
- se bavi ostvarivanjem celine kompleksa socijalnih prava dece i njihovih porodica i radi na podizanju kvaliteta života porodica hendikepirane dece kojima je to potrebno.

Iako Pravilnik o osnovama socijalnog rada u predškolskim ustanovama upućuje na ranu identifikaciju dece sa smetnjama u razvoju na području koje pokriva predškolska ustanova, zadaci socijalnog radnika dalje se ipak fokusiraju na decu koja su u ustanovi. To znači da postoji nepokriveno polje otkrivanja predškolske dece sa posebnim potrebama u lokalnoj zajednici.

Potencijalni zadaci socijalnog rada u inkluziji dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove jesu:

- informisanje javnosti, posebno porodica dece sa smetnjama u razvoju o aktivnostima predškolske ustanove u tom domenu i raspoloživim programima (uslugama);
- procena stanja i potreba na području koje pokriva predškolska ustanova;
- identifikacija broja dece po vrstama hendikepa, uzrastima i mestima stanovanja u saradnji sa domom zdravlja;
- identifikacija potreba, snaga, rizika u odnosu na dete i njegovu porodicu kao i resursa i kapaciteta predškolske ustanove da odgovori na te potrebe;
- prikupljanje informacija o primerima dobre prakse u radu sa decom sa smetnjama u razvoju;

- organizovanje timskog rada preškolske ustanove (u kojem je socijalni radnik vođa tima) na izradi programa namenjenih deci sa smetnjama u razvoju koji se mogu ostvariti u okviru predškolske ustanove s ciljem da se postigne potpuni obuhvat ove dece nekim od programa predškolske ustanove i projekata koje može pokrenuti;

- iniciranje timskog rada na donošenju standarda programa i usluga koje ostvaruje predškolska ustanova;

- iniciranje osnivanja udruženja roditelja dece sa smetnjama u razvoju i pružanje podrške njihovom organizovanju i radu;

- utvrđivanje potreba na koje zajednica treba da odgovori;

- pokretanje odgovarajućih aktivnosti u zajednici;

- upis dece sa smetnjama u razvoju u određene programe koje može da ostvari predškolska ustanova;

- timsko raspoređivanje dece sa smetnjama u razvoju prema programima i vaspitnim grupama;

- timska procena potreba, sposobnosti i potencijala svakog deteta;

- praćenje ostvarivanja individualnih planova i njihovo menjanje;

- savetodavni rad sa porodicama o ostavriivanju prava dece sa smetnjama u razvoju i pružanje neposredne pomoći i uputstava za ostavriivanje tih prava;

- ostvarivanje saradnje sa drugim institucijama u zajednici na poboljšanju položaja dece sa smetnjama u razvoju;

- ostvarivanje saradnje sa udruženim roditelja i NVO;

- senzibilizacija zajednice i relevantnih institucija i drugih subjekata koji mogu pomoći u poboljšanju kvaliteta dece sa smetnjama u razvoju;

- praćenje i koordinacija aktivnosti predškolske ustanove;

- učešće u aktivnostima u zajednici namenjenim predškolskoj deci sa smetnjama u razvoju;

- prikupljanje i obrada informacija u predškolskoj ustanovi, zajednici i udruženjima roditelja o aktivnostima i postignutim rezultatima i izveštavanje relevantnih organa i tela o aktivnostima i merama namenjenim deci sa smetnjama u razvoju.

U ostvarivanju ovih zadatak socijalni radnik deluje i autonomno i timski, nastojeći da se uvek ostvari najbolji interes svakog konkretnog deteta, a priroda pitanja kojim se bavi određuje da li će raditi kao inicijator, organizator, realizator ili koordinator aktivnosti.

ZAKLJUČAK

Od donošenja pravilnika o osnovama programa socijalnog rada u predškolskim ustanovama usvajanja Zakona prošlo je 17 godina. U tom vremenu dogodile su se mnoge promene, a naročito u nastojanjima da se promeni odnos prema deci sa smetnjama u razvoju. Promene su i terminološke i suštinske - u pristupu, odnosu, statusu, zakonodavstvu i pravima. Ipak, u realnom životu postoje sporosti u ostvarivanju proklamacija i normi. Iako otvorene za inkluziju dece sa smetnjama u razvoju, predškolske ustanove imaju potrebu za povećanjem znanja o deci sa smetnjama u razvoju i inkluziji što bi pomoglo u ostavriivanju mogućeg poboljšanja položaja ove dece. U nekim slučajevima prisutne su i neadekvatne procene o tome da li inkluzija treba da se ostvaruje u vaspitnoj ili razvojnoj grupi što učvršćuje predrasude i rađa nove otpore inkluziji u predškolskoj ustanovi i okruženju. I naša i strana iskustva pokazuju da je uloga socijalnog rada u inkluziji dece sa posebnim potrebama u predškolske ustanove i značajna i neophodna.

LITERATURA

1. Gavrilović, A. (1995). "Socijalna funkcija predškolskih ustanova i socijalni rad u njima", časopis "Socijalna politika i socijalni rad", br. 4, Beograd, 1995, 66-74.
2. Gavrilović, A. (1998). *Sistem društvene brige o deci u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik.
3. Gavrilović, A. (2001). *Predškolske ustanove u Srbiji - 1843-2000*. Beograd: Službeni glasnik.
4. Gavrilović, A. (2006-1). Multifunkcionalna delatnost predškolskih ustanova. *Nastava i vaspitanje*, 1/2006, 57-69.
5. Gavrilović, A. (2006-2). Populaciona politika lokalne samouprave: potrebe mogućnosti i ograničenja. *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 121, 171-185.
6. Gavrilović, A. (2007). *Lokalna samouprava i populaciona politika*. U N. Mojić (Eds), *Uloga i zadaci predškolskih ustanova u populacionoj politici Autonomne Pokrajine Vojvodine* (str.9-30). Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za demografiju, porodicu i društvenu brigu o deci.
7. Howe, D. (1997). *Uvod u teoriju socijalnog rada*. Beograd: Naučno-istraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku Fakulteta političkih nauka.
8. Milosavljević, M. i Brkić, M. (2005). *Socijalni rad u zajednici*. Beograd: Socijalna misao.
9. Milosavljević, M. (2009). *Osnove nauke socijalnog rada*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
10. Milovanović, M. (2000). *Socijalni rad sa roditeljima dece ometene u mentalnom razvoju*. Beograd: Savez društava za pomoć MNRL u Republici Srbiji.
11. Mojić, N. i drugi (2008). *Uloga i zadaci predškolskih ustanova u populacionoj politici Autonomne Pokrajine Vojvodine*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za demografiju, porodicu i društvenu brigu o deci.
12. Payne, M. (2001). *Savremena teorija socijalnog rada*. Banja Luka: Filozofski fakultet.
13. Pravilnik o osnovama programa socijalnog rada u predškolskim ustanovama, Službeni glasnik RS, br. 70/94.
14. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, Službeni glasnik RS, br. 18-10/2010.

SOCIAL WORK AND INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN PRESCHOOL INSTITUTIONS

Ana Gavrilović

University of Banja Luka, Faculty of Political Science

Aleksandar Jugović

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

This article analyses roles and importance of social work in proceses of inclusion of children with special needs in preschool institutions. The paper applies a content analysis method and statistical method. This work show the key aims, principles and content of social work in preschool institutions. This article done analysis specific roles profession of social worker in the context social work community with the children with special needs and their families. The main conclusion is that social work very important part of multiprofessional approach in proceses of inclusion children with special needs in preschool instituitons.

Key words: *socal work, preschool institutions, children with special needs, family, inclusion.*